

IN MEMORIAM

Prof. dr. Milan Ževart (1927–2006)

Nisem mogel dojeti resničnosti žalostne vesti, da je 23. septembra 2006 sklenil svojo življenjsko pot moj iskreni prijatelj in kolega red. prof. dr. Milan Ževart. Še v začetku tega meseca mi je poslal dragoceno znanstveno darilo, obsežno knjigo izbranih del z naslovom *Styriaca*. Ob zahvali zanj in pogovoru o izidu moje monografije sva se dogovorila za srečanje v Muzeju Velenje, s katerim je po upokojitvi sodeloval pri raziskovanju zgodovine Šaleške doline. Ob tem je sicer potožil tudi o zdravstvenih težavah, ki pa se niso zdele tako hude, da bi preprečile najino vselej prisrčno srečanje. Namesto nanj pa sem lahko dva tedna kasneje prišel na poslednje slovo na pokopališče v Škalah, rojstni kraj Ževartove matere, ki je pokazalo, kako velik ugled in spoštovanje je užival med številnimi slovenskimi zgodovinarji in muzealci ter someščani, ki so se v velikem številu poslovili od svojega priljubljenega in cenjenega častnega občana.

Milan Ževart, rojen 16. aprila 1927 v rudarsko-kmečki družini v Podkrajju pri Velenju, je bil na raziskovalnem, muzejskem in pedagoškem področju dejaven vse do svoje bližnje osemdesetletnice. Njegovo gimnazijsko šolanje je prekinila okupacija. V NOB je sodeloval kot aktivist in borec, po vojni pa je leta 1947 maturiral na celjski gimnaziji. Na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani je leta 1952 diplomiral iz zgodovine in geografije ter leta 1974 doktoriral. Na predlog prvega raziskovalca slovenske novejšje zgodovine red. prof. dr. Metoda Mikuža je bil naslednje leto izvoljen v naziv docenta, pri čemer naj omenim, da se je dr. Ževart v svoji skromnosti sprva branil kandidature za ta univerzitetni naziv, čeprav je imel do izjemno uspešne doktorske disertacije že obsežen znanstveni opus. Leta 1981 je postal izredni, leta 1985 pa redni univerzitetni profesor.

O velikih dosežkih Ževartovega muzejskega, raziskovalnega in pedagoškega delovanja so ob njegovih življenjskih jubilejih izšli članki v strokovnem časopisju, tudi v *Zgodovinskem časopisu*.¹ Na pobudo direktorja Muzeja Velenje Damijana Kljajiča pa smo Ževartovi kolegi iz Ljubljane in Maribora z delovnim posvetom o novejši slovenski zgodovini počastili tudi njegovo petinsedemdesetletnico.

Čeprav je zaradi medsebojne prepletenosti in pogojenosti težko ločiti posamezne dejavnosti dr. Ževarta in jih razvrstiti po pomembnosti, kajti vse je opravljal z enako zavzetostjo in predanostjo, pa naj na prvem mestu poudarimo njegov velik prispevek k slovenskemu muzealstvu. Od ustanovitve Muzeja narodne osvoboditve Maribor leta 1958 do upokojitve leta 1991 je bil njegov ravnatelj, pred tem je bil dve leti kustos v Pokrajinskem muzeju v Mariboru, v zadnjem poldrugem desetletju pa se je vključil v delo Muzeja Velenje. Samo triintridesetletno vodenje mariborskega muzeja novejšje zgodovine je nedosegljiva izjema med slovenskimi ustanovami te vrste, po njegovi zaslugi pa se je med njimi uveljavil tudi po veliki uspešnosti. Dr. Ževart je znal s svojo strokovno sposobnostjo in doslednostjo obvarovati svoj muzej tudi pred političnimi pritiski glede preimenovanja in programa. Tako je leta 1958 pripravil

¹ Tone Ferenc, Milan Ževart – šestdesetletnik, *ZČ* 41 (1987) 4, 727–728; Marjan Žnidarič, Milan Ževart – sedemdesetletnik, *ZČ* 51 (1997) 1, 107–109.

razstavo Boj za Maribor in štajersko Podravje 1918–1919, ki je bila zaradi tedanjega odklonilnega odnosa do poprevratne vloge generala Rudolfa Maistra v političnih vrhovih nezaželena. Pod Ževartovim strokovnim vodstvom je Muzej narodne osvoboditve pripravil okoli 200 razstav, med katerimi je bila posebej odmevna razstava Talci 1941–1945 na slovenskem Štajerskem, ki je tudi gostovala v številnih krajih. Uspel je vzgojiti strokovno usposobljen in tovariški muzejski kolektiv, ki je priprave razstav povezoval tudi z raziskovalno dejavnostjo. Muzej narodne osvoboditve Maribor je tako po njegovi zaslugi v večji meri kot druge ustanove te vrste postal tudi raziskovalna ustanova. Ževart je bil pobudnik tudi za več skupnih razstavnih projektov z drugimi muzeji novejšje zgodovine. S številnimi referati na posvetovanjih slovenskih in jugoslovanskih muzealcev je skrbel za razvoj muzejske vede. Za tako vsestransko in uspešno delo je prejel tudi najvišje slovensko muzejsko priznanje, Valvasorjevo nagrado za življenjsko delo.

Drugo težišče Ževartovega dela je bilo preučevanje slovenske novejšje zgodovine, ozemeljsko pretežno za območje slovenske Štajerske in Koroške ter deloma tudi Prekmurje, v kronološkem pogledu pa predvsem za obdobje nemške okupacije in narodnoosvobodilnega gibanja 1941–1945, nekatera vprašanja je obdelal tudi za obdobje med vojnami, v diplomski nalogi pa se je ukvarjal s starejšo zgodovino agrarne tehnike oziroma požigalnštva na Slovenskem. Zlasti v prispevkih za enciklopedije in zbornike pa je obravnaval tudi širše teme. Njegov znanstveno-strokovni opus obsega občudovanja vrednih 500 bibliografskih enot, med katerimi po tehtnosti posebej izstopajo monografiji Narodnoosvobodilni boj v Šaleški dolini (1977) in Lackov odred (1988) ter zbornik izbranih del Styriaca (2005), med edicijami virov pa je v soavtorstvu posebej pomembna knjiga Poslovilna pisma žrtev za svobodo z njegovo uvodno študijo o streljanju talcev, ki je doživela kar tri izdaje (1965, 1969, 1978).

Prav zadnje delo, Styriaca, ki vsebuje kar trideset Ževartovih izbranih razprav in člankov, odlomkov iz samostojnih publikacij in objav virov, smotno razvrščenih v osem tematskih sklopov, najbolj kaže upravičenost ocene, da je bil dr. Ževart najboljši poznavalec vseh temeljnih vidikov dogajanja na slovenskem Štajerskem in v znatni meri tudi na slovenskem Koroškem v času druge svetovne vojne, kar je poudaril tudi dr. Marjan Žnidarič v uvodu. Iz vsebine prispevkov se vidi da je dr. Ževart preučeval tudi deklaracijsko gibanje in poprevratne vojaške upore na Štajerskem ter značilnosti politične, gospodarske in socialne zgodovine na velenjskem območju med vojnami, podrobno pa je raziskal tako značilnosti nemške okupacijske politike, od izganjanja Slovencev, prisilne nemške mobilizacije do okupatorjevega nasilja v boju proti narodnoosvobodilnemu gibanju, kot tudi začetke, vzpone in upade delovanja narodnoosvobodilnih organizacij in partizanskih enot na slovenskem Štajerskem od okupacije 1941 do osvoboditve 1945. Iz Ževartove uvodne besede k zborniku naj poudarimo njegovo sintetično ugotovitev o dejavnikih, ki so usmerjali večino prebivalstva na Štajerskem v odpor proti okupatorju: »Iz dokumentov in drugega gradiva je dovolj razvidno, da je množično vključevanje štajerskih Slovencev v osvobodilno gibanje temeljilo predvsem na patriotizmu oziroma narodni zavesti, ki so jo močno okrepili okupatorjevi ponemčevalni ukrepi in njegovo nasilje. Bilo je prisotno tudi prepričanje, da se bodo po izgonu okupatorja izboljšale gospodarske in socialne razmere, a za veliko večino velja, da ni pričakovala ureditve po sovjetskem vzoru«, kar se vidi tudi iz poročil forumov KPS in OF. Posebej naj ob tem poudarimo metodološke značilnosti Ževartovega raziskovalnega dela, ki ga »odlikujejo vestnost pri zbiranju zgodovinskih virov, njihovo natančno razčlenjevanje, široko pojasnjevanje in preudarno, zanesljivo sklepanje« (prof. dr. Tone Ferenc). Dr. Ževart je uvodno besedo k svoji zadnji knjigi sklenil s slutnjo izteka njegove ustvarjalne poti: »Dolgost življenja našega je kratka. Tudi moja srečna desetletja druženja s slovensko domovino in njeno zgodovino kar prehitro tečejo«. Zahvalil se je sposobnim in marljivim sodelavcem v Muzeju narodne osvoboditve Maribor za njihovo sodelovanje pri nastajanju njegovih del, posebej pa je izrazil svojo hvaležnost ženi Danici kot inventivni sodelavki. Za znanstveno raziskovalno dejavnost je dr. Ževart dobil številna visoka priznanja, tudi nagrado sklada Borisa Kidriča.

Milan Ževart je po diplomi najprej poučeval zgodovino in zemljepis na klasični gimnaziji v Mariboru. Že kot uveljavljen raziskovalec pa je prevzel predavanja iz novejšje zgodovine na dislociranem oddelku ljubljanske Višje pedagoške šole v Mariboru, nato na novoustanovljeni Pedagoški akademiji in kasneje na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru. Bil je med utemeljitelji višješolskega in univerzitetnega študija zgodovine v Mariboru. K sodelovanju pri magistrskem in doktorskem študiju ga je povabila tudi Filozofska fakulteta v Ljubljani. Na oddelkih za zgodovino v Mariboru in Ljubljani je bil dejaven tudi po upokojitvi. Prav pri univerzitetnem pedagoškem delu sem s prof. Ževartom tesno sodeloval in

ga cenil zaradi velikih prizadevanj, da bi njegovi magistrandi in doktorandi dobili kar največ znanja za opravljanje znanstvenih in pedagoških nalog.

Kot raziskovalec, muzealec in univerzitetni pedagog je dr. Ževart plodno sodeloval v številnih svetih kulturnih in znanstvenih ustanov, odborih strokovnih društev in Zveze združenj borcev v Ljubljani, Mariboru in Velenju, kjer je bil do leta 2004 tudi deset let predsednik Šaleškega muzejskega in zgodovinskega društva Velenje. Pri opravljanju te funkcije je uresničeval svoje stališče, da morajo uveljavljeni raziskovalci poskrbeti, da so rezultati njihovega dela v čim večji meri dostopni tudi širši javnosti. Zato je imel za člane tega društva več predavanj, na muzejske strokovne večere pa je vabil tudi svoje kolege. Od visokih priznanj za tako plodno in uspešno delo naj navedemo, da je dr. Ževart dobil zlati grb mesta Maribor, naziv častnega občana v mestni občini Velenje in častni znak svobode Republike Slovenije.

Dr. Milan Ževart je bil prijatelj v najbolj plemenitem pomenu te besede. Srečen sem, da sem lahko z njim desetletja iskreno prijateljeval in skupaj s prof. dr. Tonetom Ferencem sodeloval tudi pri izvajanju več strokovnih nalog. Ob tem sem lahko občudoval njegovo izjemno razgledanost in delovne sposobnosti ter značajske odlike. Med prijatelji bo dr. Milan Ževart ostal v spominu kot človek izjemnih lastnosti, zgodovinarji pa smo z njim izgubili pomembnega raziskovalca slovenske novejši zgodovine. Njegov delež k obogatitvi slovenskega zgodovinopisja druge svetovne vojne je izredno tehten in bogat.

Miroslav Stiplovšek